

І.В. Самойлюкевич,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ПРОФЕСІЙНИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

У статті розглядаються деякі стратегічні напрями мовної політики Великої Британії в інформаційному суспільстві. Аналізу підлягають програмні документи, прийняті Міністерством освіти країни з урахуванням загальноєвропейських рекомендацій. З позицій макро-підходу виділено ключові компоненти професійної підготовки британського вчителя іноземних мов ХХІ століття за умов інтеграції в педагогічний процес інформаційно-комунікаційних технологій.

Модернізація національних систем освіти спрямована на забезпечення сучасних потреб суспільства, яке в ХХІ столітті стрімко розвивається в умовах демократизації, інформатизації, інтеграції, розширення міжкультурних взаємодій, глибоких структурних змін у сфері економіки, які визначають необхідність постійного підвищення кваліфікації та професійної мобільності. У глобалізованому світі постійно зростає важливість розуміння іноземних мов і здатності спілкування ними, оскільки мови збагачують суспільство й особистість, сприяють взаєморозумінню, економічному й культурному розвитку. Тому в розвинутих країнах відбувається трансформація поглядів на вивчення й викладання іноземних мов із метою забезпечення молоді необхідними вміннями користуватися іноземними мовами в міжнародному бізнес-середовищі, на ринку праці та під час подорожування; можливостями вивчення мов упродовж життя як умови подолання бар'єрів між націями.

Особливого значення трансформаційні процеси в галузі мовної політики набувають в англійських країнах, які традиційно надавали перевагу "експорту" англійської мови як мови міжнародного спілкування. Значна кількість сучасних інновацій у галузі мовної освіти, що впливають на глибинні основи педагогічної діяльності вчителя іноземних мов, виникла у Великій Британії під соціальним і політичним впливом інтеграційних процесів, що відбуваються в Європі. На зламі століть британським суспільством було усвідомлено роль плюрилінгвізму та полікультурності, що спричинило появу нових національних стратегій у вивченні та викладанні іноземних мов, окреслених у державних програмних документах і широкомасштабних наукових дослідженнях.

Вивчення цих освітніх процесів на зовнішньому, зумовленому вимогами соціального контексту, і внутрішньому, пов'язаному з радикальною зміною сутності педагогічної праці фахівців в галузі іноземних мов, рівнях є актуальною науковою проблемою як порівняльної педагогіки, так і теорії та методики професійної освіти в Україні та за кордоном. Визначення сучасних методологічних орієнтирів професійної підготовки вчителів іноземних мов потребує зміни підходу до вчителя іноземних мов як до рушійної сили позитивних змін у сфері мов і культур.

Проблема розвитку мовної та педагогічної освіти у Великій Британії традиційно перебували в полі зору українських дослідників. Зокрема упродовж останнього десятиріччя досліджувалися провідні напрями сучасної реформи вищої педагогічної освіти в Англії (А.В. Парінов), основні пріоритети професійної підготовки і перепідготовки учителів іноземних мов Великої Британії (В.М. Базуріна), концептуальні засади реформи освіти у Британії (Г.А. Алексевич), проблеми формування професійної майстерності вчителя в системі педагогічної освіти Англії та Уельсу, тенденції розвитку систем підготовки вчителів у Європі (Л.П. Пуховська).

Проте дещо поза увагою дослідників залишається досвід, набутий Великою Британією в підготовці вчителів іноземних мов до діяльності в умовах інформаційного суспільства, яке породжує імператив трансформації педагогічної освіти в напрямку інтеграції ІКТ у професійну підготовку вчителів, поширення участі освіти в житті соціуму, впровадження навчання мов впродовж життя.

Метою статті є окреслення професійного пріоритету вчителя іноземних мов Великої Британії на початку ХХІ століття. Для досягнення поставленої мети пропонуємо розглянути програмні документи, прийняті Міністерством освіти країни з урахуванням Загальноєвропейських Рекомендацій із мовної освіти [1; 2; 3].

На нашу думку, це доцільно зробити з позицій макро-підходу, або холістичного, який забезпечить узагальнення принципів і напрямків професійної підготовки сучасного вчителя іноземних мов [2: 4].

У документі, підготовленому Міністерством освіти Англії в 2002 році "Мови для всіх: Мови для життя" визначаються основні стратегічні цілі мовної політики держави:

- 1) підвищення рівня викладання і вивчення іноземних мов, що передбачає, зокрема, забезпечення можливостей і умов для електронного навчання;
- 2) упровадження системи визначення і заохочення до знання мов фахівцями у різних галузях економіки і культури;
- 3) збільшення кількості людей, що вивчають мови у вищій і подальшій освіті через стимулювання потреб користування мовами, розвиток віртуальних мовних спільнот та заохочення роботодавців до підтримки мовної освіти [1: 5].

Укладачами документу проаналізовані перешкоди на шляху трансформації мовної ситуації в країні, серед яких виділені найважливіші:

- недостатня кількість вчителів іноземних мов загальноосвітніх шкіл, відсутність у більшості вчителів початкової школи необхідної підготовки до викладання іноземних мов;
- недостатня розвиненість партнерства між школами, вчителями, професійними мережами;

– недостатнє використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у більшості початкових і третині середніх шкіл [1: 6].

Мовна ситуація ускладнюється тим, що, як свідчать статистичні дані (2002 рік), наведені у документі, існує стійка тенденція до зниження інтересу до вивчення іноземних мов на старшому етапі: з 500,000 учнів, які склали державні іспити з іноземної мови (GCSE) у 16-річному віці, через два роки тільки 5 % обрали іноземну мову для складання випускних екзаменів рівня А (A levels, за результатами яких випускники поступають до університетів); і тільки 3 % студентів хотіли вивчати іноземну мову для отримання ступеню бакалавра).

Для зміни ставлення до вивчення і викладання іноземних мов на національному рівні необхідні значні культурні зміни, які можуть відбутися через партнерські зусилля уряду, шкіл, місцевих органів управління освіти, університетів, коледжів, роботодавців, батьків та учнів.

У документі також пропонуються механізми та інструментарій для впровадження нових стратегій у життя на різних рівнях:

1) інтеграція мовної освіти в шкільні програми з раннього віку та відведення вивченню сучасних мов ключової позиції в середній школі;

2) посилення ролі мовних коледжів (Specialist Language Colleges) та збільшення їх кількості до 200 у 2005 році;

3) підвищення якості та різноманітності навчальних матеріалів у режимі онлайн поширення співпраці з іншими країнами в галузі мовної освіти, утворення віртуальних мовних спільнот по всій країні;

4) розробка нових програм професійної підготовки вчителів іноземних мов, до яких залучатимуться носії та користувачі мов для отримання додаткових методичних умінь і кваліфікацій для роботи з асистентами викладачів у шкільних аудиторіях;

5) здійснення координацій навчальних програм для початкових і середніх шкіл з боку місцевих органів управління освіти з метою забезпечення кожного учня середньої школи можливістю вивчення щонайменше однієї іноземної мови [1: 8-9].

Зрозуміло, що особливу роль в організації професійної підготовки і перепідготовки вчителів іноземних мов, у тому числі вчителів початкової школи, повинні також відігравати навчальні заклади. На теренах Великої Британії університети заохочуються до виконання своїх партнерських обов'язків зі школами, зокрема, через надання професійних грантів для вчителів 4-, -5-го років викладання, забезпечення стипендій за найкраще практичне дослідження, створення можливостей для реалізації міжнародних програм професійного розвитку вчителів.

Згідно з визначеними стратегіями, поширення практики використання ІКТ у викладанні іноземних мов концентрується навколо забезпечення спілкування учнів і вчителів з носіями мов через Інтернет, використання електронних педагогічних засобів, інформаційних ресурсів, мультимедійних матеріалів, розробки нових технологій навчання за допомогою педагогічних можливостей мультимедійної дошки, відеоконференцій, електронної пошти, вебквестів тощо. За даними дослідницьких центрів BECTA та The Fischer Family Trust, введення високоякісних мультимедійних програм й ІКТ ресурсів у практику навчання в англійських школах значно підвищує рівень мотивації та інноваційної діяльності як учнів, так й вчителів.

Вчителі іноземних мов також мають можливість користуватися службою "Curriculum Online", яка забезпечує доступ до якісних електронних матеріалів з урахуванням міжкультурних зв'язків і стимулює розробку навчальних матеріалів учителями й учнями.

Зазначена стратегія також сприяє поширенню електронного листування між школами різних країн із метою утворення міжнародних електронних навчальних спільнот, члени яких спільно вивчають і обговорюють і матеріали шкільних предметів за допомогою мультимедійних комп'ютерних програм та інтерактивних технологій.

Отже, зазначені вище дескриптори програми "Мови для всіх: Мови для життя" доводять, що професійна підготовка вчителів іноземних мов має стратегічне значення для підготовки освітньої системи країни до змін у сфері мов і культур. Діяльність вчителів іноземних мов спрямована на те, щоб допомогти учням зрозуміти навколишній світ, спілкуватися через лінгвістичні та культурні кордони і грати активну роль на багатьох рівнях у міжнародному контексті. Це є складним завданням, що вимагає від учителя володіння широким діапазоном методів і підходів, своєчасного знайомства з новими ефективними технологіями навчання та постійного обміну думками й доробками з іншими фахівцями.

У доповіді Директорату Європейської комісії в галузі освіти і культури [3] представлені результати дослідження стану проблеми професійної підготовки вчителів іноземних мов у європейських країнах виключаючи Велику Британію, проведеного на базі англійського університету Сантгемптон у 2002 році. Аналізу підлягали такі аспекти проблеми, як особливості педагогічної підготовки вчителів іноземних мов для учнів певної вікової групи (для початкової школи, середньої школи, подальшої освіти та освіти для дорослих); використання автономного або дистанційного навчання в підготовці вчителів; залучення менторів до організації педагогічної практики; європеїзація програм професійної підготовки вчителів (наприклад, використання транснаціональних програм, встановлення професійних контактів з колегами в інших країнах); підвищення рівня практичного володіння вчителями іноземною мовою; підготовка методистів у галузі викладання іноземних мов.

Щодо інституційної конфігурації професійної підготовки вчителів іноземних мов, вона базується на традиції педагогічної освіти в університетах і педагогічних коледжах, згідно з якою підготовка здійснюється сумісними

зусиллями двох академічних підрозділів – факультетів іноземних мов. Поряд із тим, у Британії існує практика підготовки вчителів групами шкіл або окремими школами.

Професійну підготовку майбутніх учителів у Великій Британії координує спеціально заснована агенція (The Teacher Training Agency), яка готує рекомендації для Міністерства освіти та закладів освіти, які здійснюють підготовку вчителів.

Після закінчення університетського курсу професійної підготовки випускники отримують кваліфікацію на рівні бакалавра, диплом або сертифікат у галузі освіти. У разі проходження підготовки на базі школи надається статус кваліфікованого вчителя (Qualified Teacher Status).

Теоретичний зміст курсів професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов складається з педагогіки; мовної підготовки; історії, літератури й культури країни, мова якої вивчається; лінгвістичної теорії (компаративна лінгвістика, соціолінгвістика, психолінгвістика); методики викладання іноземних мов. Студенти також опановують уміння використовувати ІКТ у навчальних цілях, котрі підлягають обов'язковому тестуванню як компонент випускних іспитів.

Деякі британські вищі заклади освіти також включають до професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов аспекти інтеркультурної або соціокультурної педагогіки. Навчання за кордоном є невід'ємною частиною професійної підготовки британських студентів, зазвичай у рамках проектів "Foreign Language Assistant".

Поточний і підсумковий контроль якості професійної підготовки вчителів ІМ у Великій Британії здійснюється із залученням стандартів, розроблених агенцією педагогічної освіти.

Практичний компонент навчання – педагогічна практика – розрахований на довгостроковий тренінг у школах Британії та за кордоном, так, студенти-старшоккурники повинні провести дві третини навчального часу у двох різних школах, працюючи у класах різних етапів навчання. Під час педагогічної практики студенти співпрацюють з учителями-менторами, які також залучаються до планування програм підготовки майбутніх учителів. Це свідчить про особливо тісну партнерську співпрацю викладачів базових шкіл і вищих навчальних закладів освіти Британії.

За результатами роботи у школі студенти повинні підготувати портфоліо з педагогічної практики, що уможливорює встановлення зв'язків між теоретичним і практичним компонентами професійної підготовки і слугує інструментом комплексного оцінювання доробку кожного студента. Структура навчальних курсів забезпечує індивідуальні потреби студентів, зокрема через дистанційне навчання.

Простий професійний розвиток вчителів іноземних мов у Британії забезпечується спеціальними інституціями, діяльність яких спрямована на досягнення трьох результатів:

- 1) перепідготовка вчителів та ознайомлення з новими ідеями та підходами, зокрема, щодо використання ІКТ;
- 2) допомога вчителя для подолання труднощів, які виникли в конкретному професійному контексті;
- 3) упровадження нових стратегій, розроблених на міністерському рівні.

З цією метою діючі вчителі залучаються до тренінгів, які містять педагогічний, лінгвістичний та ІКТ компоненти. Британські вчителі іноземних мов також мають можливість відвідати спеціалізовані ІКТ-курси за кордоном та брати участь у програмах професійних обмінів. Прикладом набутих результатів такої ІКТ-практики професійного розвитку є створення й активне використання інтерактивного CD-ROM курсу ILIAD, який містить дискусійні відеоматеріали на професійну тематику, а саме, викладання іноземних мов у Європі. ILIAD поєднує ІКТ-підходи з професійною підготовкою майбутніх і діючих учителів іноземних мов, акцентуючи такі позитивні елементи, як європейський вимір, мережування, плюрилінгвізм, інновації в ранньому навчанні дітей іноземних мов, резерви ІКТ, дистанційне навчання.

З огляду на сучасний стан проблеми професійної підготовки вчителів іноземних мов у Великій Британії, є доцільним визначити її ключові складники: академічні потреби і зміни необхідні для того, щоб їх задовольнити. Підсумуємо академічні потреби вчителів іноземних мов з позицій організації підготовки, її змісту і структури.

1) У контексті європейської мовної політики є необхідність узгодження організаційних моделей професійної підготовки вчителів ІМ у Великій Британії та інших країнах Європейського континенту, поширення співпраці між підготовчими інституціями, асоціаціями вчителів, органами управління освіти через розвиток міжнародних освітніх мереж; набуття майбутніми та діючими вчителями міжнародного досвіду викладання іноземних мов;

2) стосовно змісту необхідно посилити мовну підготовку майбутніх учителів, більш системно інтегрувати ІКТ у професійну підготовку і педагогічні дослідження, забезпечити можливості вивчення додаткових мов із метою їх подальшого викладання, а також порівняльної педагогіки та культурологічних дисциплін;

3) до структури професійної підготовки вчителів іноземних мов слід внести такі зміни, як: упровадження спеціальної підготовки менторів, застосування портфоліо як методу оцінювання педагогічної практики, інтерактивне навчання за допомогою ІКТ.

Спираючись на розглянуті вище програмні документи, які окреслюють професійний портрет вчителя іноземних мов Великої Британії XXI століття, вважаємо за можливе виділити в ньому п'ять ключових компонентів та представити їх графічно (див. таблицю 1).

Таблиця 1.

Професійний портрет вчителя іноземних мов Великої Британії XXI століття

	Ключові компоненти	Професійні характеристики
1.	Статус	– статус вчителя іноземних мов;

		<ul style="list-style-type: none"> – статус ментора; – спеціаліст у галузі двох іноземних мов; – спеціаліст з іноземної дисципліни та іноземної мови.
2.	Організаційний контекст	<ul style="list-style-type: none"> – володіння інформацією про умови акредитації та професійного розвитку вчителя іноземних мов на європейському рівні; – участь у діяльності міжнародних професійних мереж із метою співпраці та обміну інформацією, досвідом і ресурсами.
3.	Цінності	<ul style="list-style-type: none"> – усвідомлення важливості вивчення і викладання іноземних мов для соціального, політичного, економічного й культурного розвитку країни і особистості; – володіння критичним підходом до навчання, який передбачає самооцінювання, взаємо спостереження, практично-дослідницьку діяльність і впровадження результатів педагогічних досліджень у практику викладання іноземних мов; – усвідомлення необхідності постійного професійного і особистісного саморозвитку, оволодіння новими навчальними стратегіями; – розуміння важливості співпраці за межами шкільного контексту, набуття досвіду мультикультурного спілкування; – володіння методами навчання відповідно до професійних, соціокультурних і особистісних потреб своїх учнів/студентів;
4.	Компетенції	<ul style="list-style-type: none"> – володіння мовою на рівні, який відповідає вимогам Загальноєвропейських рекомендацій в галузі мовної політики; – спеціаліст: рівень C1 першої іноземної мови, рівень B2 другої; – спеціаліст широкого профілю: рівень B2 однієї іноземної мови; – користування європейським мовним портфелем для самооцінювання; – постійне підвищення рівня сформованості власної комунікативної компетенції; – набуття досвіду викладання іноземних мов за кордоном; – отримання педагогічної освіти, якій властива збалансованість між теорією та практикою; – проходження педагогічної практики під керівництвом ментора; – усвідомлення необхідності постійного підвищення методичної кваліфікації; участь у довгостроковій програмі професійного розвитку.
5.	Методичний підхід	<ul style="list-style-type: none"> – наявність професійної підготовки в галузі навчальних стилів і технологій, індивідуалізованого навчання, організації самостійної роботи учнів/студентів; – володіння методикою диференційованого навчання; – розвиток професійних умінь організації аудиторної й позааудиторної роботи учнів/студентів; – критичне вивчення теорії та практики викладання і вивчення іноземних мов; – критичне оцінювання навчальних матеріалів і програм із точки зору цілей, завдань і досягнень; – підготовка до інтеграції ІКТ у навчальний процес, особливо з метою розвитку вмінь самоосвіти упродовж життя; – володіння оцінювальними технологіями відповідно до шкал оцінювання, розроблених у Загальноєвропейських рекомендаціях; – участь у реалізації міжнародних партнерських зв'язків, включаючи візити, обміни та зв'язки за допомогою ІКТ; – підготовка до розвитку професійних зв'язків з підготовчими інституціями, коледжами, школами у країнах, мови яких вивчаються.

Таким чином, окреслений у статті професійний портрет сучасного вчителя іноземних мов у Великій Британії дає уявлення про перші кроки на шляху до завоювання серця та розуму вчителя ХХІ століття, які пов'язані з підготовкою його до використання ІКТ на компетентнісному рівні, забезпеченням доступу до надійної технології навчання, створенням програмних очікувань щодо застосування ІКТ, забезпеченням стратегічного лідерства і підтримки.

На завершення, слід зазначити, що, якщо розглядати початок освіти з часів Платона і Сократа у Стародавній Греції близько 400 років до нашої ери, а всю історію освіти прийняти за 24-години, тоді поява ІКТ відбулася тільки хвилини 15 тому. Отже, ми тільки починаємо розуміти, що відбувається в освіті за умови використання ІКТ [4: 3].

У перспективі дослідження може охопити функціональне коло професійної діяльності вчителів іноземних мов в інформаційному суспільстві Великої Британії та інших англомовних країн, сучасні тенденції розвитку

неперервної мовної освіти й забезпечення відповідної професійної підготовки вчителів на різних етапах педагогічної кар'єри, форми та методи міжнародної співпраці на особистісному та інституційному рівнях тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Languages for AU: Languages for Life. – 2002. – 25 p. // www.dfes.gov.uk/eydcp
2. Second Language Teacher Education / Ed. by Jack C. Richards and David Nunan. – Cambridge: CUP, 1994. – 340 p.
3. The training of teachers of a foreign Language: developments in Europe: Revised Report, – 2002. – 85 p. /www.ec.europa.eu/education/policies/lang/doc/executive_summary_full_en.pdf.
4. International Relations Unit. Department for Education and Skills. ICT Toolkit V 2.3. // www.dfes.gov.uk/ICT_Toolkit_v2_4_3.

Матеріал надійшов до редакції 14.05. 2007 р.

Самойлюкевич И.В. Профессиональный портрет современного учителя иностранных языков в Великобритании.

В статье рассматриваются некоторые стратегические направления языковой политики Великобритании в информационном обществе. Анализу подвергаются программные документы, принятые Министерством образования страны с учетом общеевропейских рекомендаций. С позиций макро-подхода выделены ключевые компоненты профессиональной подготовки британского учителя иностранных языков XXI века в условиях интеграции в педагогический процесс информационно-коммуникационных технологий.

Samoylyukevych I.V. The Professional portrait of the contemporary foreign language teacher of Great Britain.

The article deals with some strategies of Britain's language policy in the information society. The official documents of the Department for Education and Skills with due regard for the Common European Framework of Reference are analysed. Within the macroapproach, the key elements of initial and in-service training are defined and the problem of integrating ICT in language teacher preparation is tackled.